

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА
УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ГЕОДЕЗІЇ, КАРТОГРАФІЇ ТА КАДАСТРУ
(Укргеодезкартографія)

Н А К А З

14 травня 2010 р.

м. Київ

№ 43

Про затвердження Кодексу усталеної практики
"Топонімічні настанови (для видавців карт
та інших видавців)"

З метою підвищення якості картографічних видань, відповідно до статті 6 Закону України "Про географічні назви" і статті 16 Закону України "Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність"

Н А К А З У Ю:

1. Затвердити Кодекс усталеної практики "Топонімічні настанови (для видавців карт та інших видавців)" (далі – Кодекс усталеної практики), що додається.
2. Ввести в дію Кодекс усталеної практики з 1 червня 2010 року.
3. Утримувачем оригіналу Кодексу усталеної практики визначити Державний картографо-геодезичний фонд України.
4. Укргеодезкартографії (Заєць І.М.) забезпечити впровадження та дотримання вимог цього Кодексу усталеної практики підприємствами і організаціями при створенні і виданні картографічних творів.
5. Контроль за виконанням цього наказу залишаю за собою.

Голова

В.В. Кулініч

**КОДЕКС УСТАЛЕНОЇ ПРАКТИКИ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ГЕОДЕЗІЇ, КАРТОГРАФІЇ ТА КАДАСТРУ**

**Стандартизація у сфері топографо-геодезичної
та картографічної діяльності**

ТОПОНІМІЧНІ НАСТАНОВИ
(для видавців карт та інших видавців)

Видання офіційне

**Київ
УКРГЕОДЕЗКАРТОГРАФІЯ
2010**

ПЕРЕДМОВА

- 1. РОЗРОБЛЕНО:** Державним науково-виробничим підприємством “Картографія” (ДНВП “Картографія”) Міністерства охорони навколишнього природного середовища України
РОЗРОБНИКИ: **І. Руденко** (керівник розробки), **Н. Сивак**, **О. Ходзінська**, **В. Пономаренко**, **І. Лакейчук**
- 2. ВНЕСЕНО:** Державним науково-виробничим підприємством “Картографія” (ДНВП “Картографія”)
- 3. ПРИЙНЯТО ТА НАДАНО ЧИННОСТІ:** наказ Державної служби геодезії, картографії та кадастру від 14 травня 2010 року № 43
- 4. УВЕДЕНО ВПЕРШЕ**

Цей кодекс усталеної практики не може бути повністю або частково відтворений, тиражований і розповсюджений як офіційне видання без дозволу Державної служби геодезії, картографії та кадастру

ЗМІСТ

	С.
1 Сфера застосування.....	1
2 Нормативні посилання.....	2
3 Терміни та визначення понять	2
4 Загальні положення	3
5 Українська мова	3
5.1 Загальна інформація.....	3
5.2 Алфавіт	4
5.3 Загальні принципи вимови	5
5.4 Наголос	6
6 Передавання українських географічних назв латиницею	7
7 Правопис українських географічних назв	9
8 Географічні назви мовами національних меншин.....	16
8.1 Поширеність мов інших народів	16
8.2 Російська мова	16
8.3 Кримсько-татарська мова.....	17
8.4 Угорська мова.....	19
8.5 Румунська мова	19
9 Офіційні органи з географічних назв та діяльність зі стандартизації.....	20
9.1 Закон України "Про географічні назви".....	20
9.2 Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань географічних назв.....	21
9.3 Міжвідомча науково-методична рада з питань географічних назв.....	21
9.4 Джерела унормованих географічних назв	22
10 Адміністративно-територіальний устрій України	24
Додаток А Скорочення географічних термінів та інших слів, що вживаються на картах	40

Додаток Б Глосарій основних географічних термінів та інших слів, що вживаються на картах	48
Додаток В Бібліографія	50

**КОДЕКС УСТАЛЕНОЇ ПРАКТИКИ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ГЕОДЕЗІЇ, КАРТОГРАФІЇ ТА КАДАСТРУ**

**СТАНДАРТИЗАЦІЯ У СФЕРІ ТОПОГРАФО-ГЕОДЕЗИЧНОЇ
ТА КАРТОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**ТОПОНІМІЧНІ НАСТАНОВИ
(ДЛЯ ВИДАВЦІВ КАРТ ТА ІНШИХ ВИДАВЦІВ)**

СТАНДАРТИЗАЦІЯ В ОБЛАСТІ ТОПОГРАФО-ГЕОДЕЗИЧЕСКОЙ
И КАРТОГРАФИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

ТОПОНИМИЧЕСКИЕ НАСТАВЛЕНИЯ
(ДЛЯ ИЗДАТЕЛЕЙ КАРТ И ДРУГИХ ИЗДАТЕЛЕЙ)

ТОПОНІМІЧНІ НАСТАНОВИ (ДЛЯ ВИДАВЦІВ КАРТ ТА ІНШИХ ВИДАВЦІВ)

STANDARTIZATION IN TOPOGRAPHIC, GEODETIC AND MAPPING ACTIVITY

TOPONYMIC GUIDELINES (FOR MAP AND OTHER EDITORS)

Чинний від 2010 – 06 –01

1 СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ

1.1 Цей Кодекс усталеної практики "Топонімічні настанови (для видавців карт та інших видавців)" (далі – Кодекс усталеної практики) встановлює основні принципи і правила унормування та написання українських географічних назв на картах, у газетах, словниках, довідниках, посібниках та інших матеріалах за нормами і правилами українського правопису.

1.2 Цей Кодекс усталеної практики призначено для редакторів і видавців карт та інших користувачів, які використовують географічні назви (географів, картографів, топографів, краєзнавців тощо).

Видання офіційне

2 НОРМАТИВНІ ПОСИЛАННЯ

У цьому Кодексі усталеної практики є посилання на такі нормативні документи:

Закон України “Про географічні назви”,
Закон УРСР “Про мови в Українській РСР”,
Український правопис.

3 ТЕРМІНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

Нижче подано терміни, вжиті у цьому Кодексі усталеної практики, і визначення позначених ними понять [1].

3.1 транслітерація

Спосіб передачі назв з однієї алфавітної системи іншою алфавітною системою, при цьому кожній літері, диграфу, триграфу чи тетраграфу графіки-джерела відповідає літера, диграф, триграф чи тетраграф, літера з діакритичним знаком чи поєднання цих варіантів графіки, на яку передається назва

3.2 географічний термін

Загальне слово, яке характеризує географічний об’єкт, а не називає його

3.3 передача (географічних назв)

Процес передачі фонологічних, морфологічних та лексичних елементів певної мови засобами іншої мови.

3.4 топонім

Власна назва топографічного об’єкта.

4 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

4.1 Цей Кодекс усталеної практики розроблено відповідно до положень Закону України “Про географічні назви” за нормами та правилами українського правопису [2] з метою виконання рекомендацій Групи експертів ООН з географічних назв [3] щодо видання країнами топонімічних настанов, що сприятиме використанню унормованих географічних назв вітчизняними та зарубіжними користувачами.

4.2 У цьому Кодексі усталеної практики узагальнено й деталізовано правила написання географічних назв України кирилицею і українською латиницею, відповідні приклади подано паралельно.

5 УКРАЇНСЬКА МОВА

5.1 Загальна інформація

5.1.1 Відповідно до статті 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська – мова корінного етносу, який становить основне населення країни. Державність української мови закріплена у 1989 році Законом УРСР “Про мови в Українській РСР”. З початку 90-х років ХХ ст. офіційні топографічні карти, як і більшість картографічної продукції, видаються в державі українською мовою.

5.1.2 Українська мова належить до давньописемних мов із понад тисячорічною писемною традицією [4]. Нині вона входить до другого десятка найпоширеніших мов світу. Українською мовою розмовляє переважна більшість населення України, а також українці, що проживають у Росії, Білорусі, Казахстані, Молдові, Польщі, Канаді, США, Словаччині, Румунії,

Бразилії, Аргентині, Австралії та інших країнах, усього близько 45 млн людей. Українська мова разом із білоруською та російською належать до східнослов'янської підгрупи слов'янських мов, що входять до індоєвропейської мовної сім'ї.

5.1.3 За типологією українська мова є флективною мовою. Вона має граматичні категорії роду, числа та відмінку. Існує три граматичних роди (чоловічий, жіночий та середній) і два числа (однина і множина). В обох числах іменні частини мови відмінюються за сімома відмінками.

Українські географічні назви в основному представлені іменниками і прикметниками. Для утворення прикметників від іменників в українській мові існують словотвірні форманти.

5.1.4 Слова іншомовного походження становлять близько десяти відсотків лексичного складу української мови. Тісні контакти з польською та російською мовами позначилися на лексичному складі української мови і відбилися на її словотворі та граматиці. Меншою була взаємодія із словацькою, чеською і південнослов'янськими мовами. Економічні, політичні і культурні зв'язки українців з іншими народами сприяли засвоєнню певних слів з відповідних мов – грецької, латинської, німецької, англійської, італійської, французької, іспанської, перської та тюркських мов.

5.2 Алфавіт

Український алфавіт сформувався на основі кирилиці. Сучасний український алфавіт складається з 33 літер, які вживаються для позначення на письмі 38 фонем:

Аа, Бб, Вв, Гг, Гг, Дд, Ее, Єє, Жж, Зз, Ии, Іі, Її, Йй, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо, Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш, Щщ, Ъь, Юю, Яя.

21 літера позначає приголосні звуки (**б, в, г, ґ, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ**). 10 літер позначають голосні звуки (**а, е, є, и, і, ї, о, у, ю, я**). Букви **а, е, и, і, о, у** передають кожна по одному звуку. Літери **є, ю, я** позначають по одному звуку тільки після м'яких приголосних (Верхнє, Катюжанка, Ічня), а на початку слова, після голосних, і після апострофа – по два (**й+е, й+у, й+а: Єзупіль, Юрівка, В'язівок**). Буква **ї** завжди позначає два звуки (**й+і: Їжівці, Мліїв**). Літера **й** перед **о** позначає приголосний [**j**] (**Йосипівка**), а в інших позиціях – нескладовий голосний [**i**] (**Кам'яний, Зміїний**). Літера **ь** звукового значення не має, а вживається для позначення м'якості приголосного звука (**Буринь, Польове**). Літера **г** позначає фарингальний [**h**] (**Гайворон**), а **ґ** – задньоязичний проривний приголосний [**g**] (**Горгани**). Літера **щ** позначає сполучення звуків **шч** (**Щербані**). В українській мові на письмі вживається також нарядковий знак апостроф (') – для відокремлення йотованих голосних від губних, [**p**] та зрідка інших приголосних. Апостроф показує, що попередній приголосний є твердим, а наступні літери **я, ю, є, ї** позначають два звуки (фонемі) – [**ja**], [**ju**], [**je**], [**ji**] (**В'язівок, Дуб'є, Кам'яна, Мар'янівка, В'юнниця**). При написанні складних слів вживають дефіс, який слід відрізняти від тире, розділового знака.

5.3 Загальні принципи вимови

Фонологічна система української мови належить до консонантного типу, бо в ній кількісно переважають приголосні фонемі над голосними.

Залежно від положення спинки язика в горизонтальному напрямі щодо піднебіння розрізняють голосні переднього ряду (**і, и, е**) і заднього ряду (**у, о, а**). За ступенем піднесення язика (рух по вертикалі) виділяють голосні високого підняття (**і, и, у**), середнього (**е, о**) і низького (**а**). Голосні можуть бути огублені (**у, о**) і неогублені (**і, и, е, а**).

Розрізняють такі приголосні фонемі: за участю голосу – сонорні (**л, л', р, р', м, н, н', в, j**), шумні (усі приголосні, крім сонорних), дзвінкі (**б, д, з, ж, дз,**

дж, г, ґ), глухі (**к, п, т, ф, с** та ін.); за твердістю/м'якістю: тверді (**д, з, н, р, с, т** та ін.) і м'які (**д', з', н', р', с', т'** та ін.); за місцем творення: передньоязикові (**л, л', д, т, з, с, н**), губні (**б, б', п, п', в, в', ф, ф', м, м'**), середньоязикові (**ј, д', т'** та ін.), задньоязикові (**г, к, х**), піднебінні (**ж, ш, дж, ч, р, р'**), фарингальні (**г**); за способом творення: фрикативні (**з, с, ж, ш, ј** та ін.), проривні (**б, п, д, т, к, ґ**), африкати (**дз, дз', ц, ц', дж, ч**).

Однією з особливостей фонологічної системи української мови є загальна схильність до дзвінкої вимови, що виявляється у зберіганні дзвінкості приголосних у кінці слова (Новий Стародуб, Біловіж, Арциз).

5.4 Наголос

5.4.1 Наголос в українській мові за фонетичною природою є динамічним із часокількісним складником (наголошений голосний відзначається більшою тривалістю порівняно з ненаголошеним). Сила динамічного наголосу в українській мові більша, ніж у польській та чеській мовах, але значно менша, ніж у російській.

5.4.2 Українська мова має вільний, нефіксований наголос, який може стояти на будь-якому складі слова: першому – Київ, Оржиця, Пáвлівка; другому – Козя́тин, Носі́вка, Черка́си; третьому – Берестéчко, Компані́ївка, Радиві́лів; четвертому – Добровелі́чківка, Золотонóша, Новоарха́нгельськ; останньому – Близнюкі́, Волове́ць, Помічна́.

Знак наголосу застосовують в українських текстах, коли потрібно розрізнити омографічні форми: за́мок – замо́к.

6 ПЕРЕДАВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ ЛАТИНИЦЕЮ

6.1 Українські географічні назви передаються латинськими літерами шляхом транслітерації з унормованої українською мовою назви географічного об'єкта України, відповідно до “Таблиці транслітерації українського алфавіту латиницею”, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 року № 55 “Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею”.

Таблиця 6.1 – Таблиця транслітерації українського алфавіту латиницею

Український алфавіт	Латиниця	Позиція у слові	Приклади написання	
			українською мовою	латиницею
Аа	Aa		Алушта Андрій	Alushta Andrii
Бб	Bb		Борщагівка Борисенко	Borshchahivka Borysenko
Вв	Vv		Вінниця Володимир	Vinnytsia Volodymyr
Гг	Hh		Гадяч Богдан Згурський	Hadiach Bohdan Zghurskyi
Ґґ	Gg		Ґалаган Ґоргани	Galagan Gorgany
Дд	Dd		Донецьк Дмитро	Donetsk Dmytro
Ее	Ee		Рівне Олег Есмань	Rivne Oleh Esman
Єє	Ye ie	на початку слова в інших позиціях	Єнакієве Гаєвич Короп'є	Yenakiieve Haievych Koropie
Жж	Zh zh		Житомир Жанна Жежелів	Zhytomyr Zhanna Zhezheliv
Зз	Zz		Закарпаття Казимирчук	Zakarpattia Kazymyrchuk

Український алфавіт	Латиниця	Позиція у слові	Приклади написання	
			українською мовою	латиницею
Ии	Yu		Медвин Михайленко	Medvyn Mykhailenko
Іі	Ii		Іванків Іващенко	Ivankiv Ivashchenko
Її	Yi i	на початку слова в інших позиціях	Їжакевич Кадіївка Мар'їне	Yizhakevych Kadyivka Marine
Йй	Y i	на початку слова в інших позиціях	Йосипівка Стрий Олексій	Yosypivka Stryi Oleksii
Кк	Kk		Київ Коваленко	Kyiv Kovalenko
Лл	Ll		Лебедин Леонід	Lebedyn Leonid
Мм	Mm		Миколаїв Маринич	Mykolaiv Marynych
Нн	Nn		Ніжин Наталія	Nizhyn Nataliia
Оо	Oo		Одеса Онищенко	Odesa Onyshchenko
Пп	Pp		Полтава Петро	Poltava Petro
Рр	Rr		Решетилівка Рибчинський	Reshetylivka Rybchynskiyi
Сс	Ss		Суми Соломія	Sumy Solomiia
Тт	Tt		Тернопіль Троць	Ternopil Trots
Уу	Uu		Ужгород Уляна	Uzhhorod Uliana
Фф	Ff		Фастів Філіпчук	Fastiv Filipchuk
Хх	Kh kh		Харків Христина	Kharkiv Khrystyna
Цц	Ts ts		Біла Церква Стеценко	Bila Tserkva Stetsenko
Чч	Ch ch		Чернівці Шевченко	Chernivtsi Shevchenko
Шш	Sh sh		Шостка Кишеньки	Shostka Kyshenky

Український алфавіт	Латиниця	Позиція у слові	Приклади написання	
			українською мовою	латиницею
Щщ	Shch shch		Щербухи Гоща Гаращенко	Shcherbukhy Hoshcha Harashchenko
Юю	Yu	на початку слова	Юрій	Yurii
	iu	в інших позиціях	Корюківка	Koriukivka
Яя	Ya	на початку слова	Яготин Ярошенко	Yahotyn Yaroshenko
	ia	в інших позиціях	Костянтин Знам'янка Феодосія	Kostiantyn Znamianka Feodosiia

Примітка: 1. Буквосполучення "зг" відтворюється латиницею як "zgh" (наприклад, Згорани - Zghorany, Розгон - Rozghon) на відміну від "zh" - відповідника української літери "ж".
2. М'який знак і апостроф латиницею не відтворюються.
3. Транслітерація прізвищ та імен осіб і географічних назв здійснюється шляхом відтворення кожної літери латиницею.

6.2 Усі елементи складених географічних назв при транслітерації зберігають їх українське написання: разом, через дефіс або окремими словами, кожне з яких пишеться з великої літери, а службові слова – прийменники, сполучники – з малої літери. Зберігаються закінчення української мови.

Приклади

Гори-Стрийовецькі – Hory-Stryiovetski,
Слобода-Болехівська – Sloboda-Bolekhivska,
Дача Косовського – Dacha Kosovskoho,
Сім Колодязів – Sim Kolodiaziv,
Яр-під-Зайчиком – Yar-pid-Zaichykom.

7 ПРАВОПИС УКРАЇНСЬКИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

7.1 Географічні назви території України утворюються і передаються на письмі українською мовою за нормами українського правопису в усіх сферах їх офіційного застосування:

Приклади

Верхньодніпровськ – Verkhnodniprovs'k, Говерла – Hoverla,
Гребінка – Hrebinka, Десна – Desna, Дніпро – Dnipro,
Дністер – Dnister, Дубно – Dubno, Житомир – Zhytomyr,
Запоріжжя-Zaporizhzhia, Ірпінь – Irpin, Київ – Kyiv,
Кривий Ріг – Kryvyi Rih, Карпати – Karpaty, Крим – Krym,
Полісся – Polissia, Прип'ять – Prypiat, Рось – Ros, Сян – Sian,
Трипілля– Trypillia, Ямпіль– Yampil.

7.2 Українські географічні назви бувають прості, складні і складені. Незалежно від кількості їхніх складників, географічні назви пишуться з великої літери, крім географічних термінів і службових слів.

Приклади

Північнокримський канал,
гора Говерла,
Зелений мис,
коса Бирючий Острів,
Кременецькі гори.

7.2.1 Географічний термін в українській мові може стояти або перед назвою, або після неї.

Приклади

озеро Кагул – ozero Kahul,
гора Роман-Кош – hora Roman-Kosh,
річка Уж – richka Uzh,
парк “Софіївка” – park “Sofiivka”,
Хаджибейський лиман – Khadzhybeiskyi lyman,
Кримський півострів – Krymskyi pivostriv,
Ялтинський заповідник – Yaltynskyi zapovidnyk,
Каркінітська затока – Karkinitska zatoka.

7.2.2 Географічний термін або інше означувальне слово (*острів, коса, брід, вал, ворота, міст, шлях, яр* і т. ін.), що є складовою частиною географічної назви і не виражає родового поняття, пишеться з великої літери.

Приклади

фізико-географічні об'єкти:
коса Бирючий Острів, острів Коса Тузла,
острів Тендрівська Коса;

урочища:

Козинські Горби, Веселий Майдан, Старе Село,
Лиса Гора;

міста:

Біла Церква, Жовті Води, Залізний Порт, Гола Пристань;

села:

Зелений Гай, Житні Гори, Красна Поляна, Красна Гора,
Красна Балка, Красний Бір, Зелене Поле, Золота Долина,
Золоті Пруди, Солоний Яр, Сухий Ставок, Стара Гребля,
Слобідка-Балинська, Миколай-Поле;

вулиці:

Боричів Тік, Добрий Шлях, Козиний Брід, Красні Ворота,
Ярославів Вал, Вітряні Гори, Нижній Вал.

7.3 Складні і складені географічні назви можуть писатися окремо, разом або через дефіс.

7.3.1 Пишуться окремо:

а) географічні назви, що складаються з якісного прикметника та іменника.

Проте прикметники, утворені від таких назв, пишуться разом;

Приклади

Біла Церква – Bila Tserkva, білоцерківський – bilotserkivskyi;

Нове Місто – Nove Misto, новоміський – novomiskyi;

Ясна Поляна – Yasna Poliana, яснополянський – yasnopolianskyi;

Зелена Гута – Zelena Huta, зеленогутський – zelenohutskyi.

Голуба Затока – Holuba Zatoka, голубозатоцький – holubozatotskyi;

Зелена Поляна – Zelena Poliana, зеленополянський – zelenopolianskyi.

б) географічні назви й географічні терміни при них. Прикметники, якщо їх можна утворити від таких назв, пишуться разом;

Приклади

Чорне море – Chorne more, чорноморський – chornomorskyi;

Біле озеро – Bile ozero, білозерний – biloozernyi;

Кримський півострів – Krymskyi pivostriv.

в) географічні назви, що становлять сполучення іменника з порядковим числівником, який може стояти як перед іменником, так і після нього. Похідні від таких назв прикметники пишуться разом чи окремо, залежно від місця

числівника. Якщо числівник стоїть на першому місці, прикметник пишеться разом. Якщо числівник стоїть на другому місці, прикметник пишеться окремо;

Приклади

Бабенківка Перша, бабенківський перший –
 Babenkivka Persha, babenkivskyi pershyi;
 Залісся Перше, заліський перший – Zalissia Pershe, zaliskyi pershyi;
 Перше Садове, першосадівський – Pershe Sadove, pershosadivskyi;
 Перше Травня, першотравненський –
 Pershe Travnia, pershotravnenskyi.

г) географічні назви, що становлять сполучення імені та прізвища: Івана Франка (село) – Ivana Franka (village). Прикметники, утворені від таких назв, пишуться разом: іванофранківський – ivanofrankivskyi.

7.3.2 Пишуться разом:

а) географічні назви-іменники, що складаються з прикметника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також прикметники, що походять від них;

Приклади

Новоолексіївка, новоолексіївський – Novooleksiivka, novooleksiivskyi
 Білопілля, білопільський – Bilopillia, bilopilskyi;
 Верхньодніпровськ, верхньодніпровський –
 Verkhnodniprovsk, verkhnodniprovskyi;
 Гостролуччя, гостролучанський – Hostroluchchia, hostroluchanskyi;
 Дорогобуж, дорогобужський – Dorohobuzh, dorohobuzkyi;
 Кам'яногірка, кам'яногірківський –
 Kamianohirka, kamianohirivskyi.

б) географічні назви, що складаються з числівника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також похідні від них прикметники;

Приклади

Семигори, семигірський – Semyhory, semyhirskyi;
 Трипілля, трипільський – Trypillia, trypilskyi;
 Дворіччя, дворічанський – Dvorichchia, dvorichanskyi;
 П'ятихатки, п'ятихатський – Piatykhhatky, piatykhatskyi.

в) географічні назви з першою дієслівною частиною у формі наказового способу та похідні від них прикметники;

Приклади

Вернигородок, вернигородоцький – Vernyhorodok, vernyhorodotskyi;
 Гуляйполе, гуляйпільський – Huliaipole, huliaipilskyi;
 Копайгород, копайгородський – Kopaihorod, kopaihorodskyi.

г) географічні назви, що складаються з двох іменників, з'єднаних сполучним звуком, та похідні від них прикметники;

Приклади

Богодухівка, богодухівський – Bohodukhivka, bohodukhivskyi;
 Верболози, верболозівський – Verbolozy, verbolozivskyi;
 Дубмаслівка, дубмаслівський – Dubmaslivka, dubmaslivskyi;
 Страхолісся, страхоліський – Strakholissia, strakholiskyi.

д) географічні назви з другою частиною -град, -город; -піль, -поль та похідні від них прикметники;

Приклади

Красноград, красноградський – Krasnohrad, krasnohradskyi;
 Звенигород, звенигородський – Zvenyhorod, zvenyhorodskyi;
 Костопіль, костопільський – Kostopil, kostopilskyi;
 Нікополь, нікопольський – Nikopol, nikopolskyi.

7.3.3 Пишуться через дефіс:

а) географічні назви, що складаються з двох іменників чи кількох іменників (без сполучного звука), або з іменника та подальшого прикметника, та похідні від них прикметники;

Приклади

Баня-Березів, баня-березівський – Bania-Bereziv, bania-berezivskyi;
 Пуща-Водиця, пуща-водицький – Pushcha-Vodytsia, pushcha-vodytskyi;
 Віта-Поштова, віта-поштовий – Vita-Poshtova, vita-poshtovyi;
 Іване-Пусте, іване-пустівський – Ivane-Puste, ivane-pustivskyi;
 Андрієво-Зорине, андрієво-зоринський –
 Andriievo-Zoryne, andriievo-zorynskyi;
 Гута-Яцьковецька, гута-яцьковецький –
 Huta-Yatskovetska, huta-yatskovetskyi.

б) географічні назви, що становлять поєднання двох імен, або імені і прізвища (чи прізвиська) за допомогою сполучного звука (зрідка – без нього) й зі зміною форми другого компонента, а також похідні від них прикметники;

Приклади

Андрієво-Іванівка, андрієво-іванівський –
 Andriievo-Ivanivka, andriievo-ivanivskiy;
 Івано-Михайлівка, івано-михайлівський –
 Ivano-Mukhailivka, ivano-mukhailivskiy;
 Дмитро-Дар'ївка, дмитро-дар'ївський –
 Dmytro-Darivka, dmytro-darivskiy;
 Івано-Франківськ, івано-франківський –
 Ivano-Frankivsk, ivano-frankivskiy;

але

Петропавлівка, петропавлівський – Petropavlivka, petropavlivskiy.

в) географічні назви (переважно назви населених пунктів) з першими складовими частинами усть- і похідні від них прикметники;

Приклади

Усть-Кам'янка, усть-кам'янський – Ust-Kamianka, ust-kamianskiy;
 Усть-Путила, усть-путильський – Ust-Putyla, ust-putylskiy;
 Усть-Чорна, усть-чорнянський – Ust-Chorna, ust-chornianskiy.

г) географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються прийменниками, сполучниками чи мають при собі частку, а також утворені від них прикметники.

Приклади

Новосілки-на-Дніпрі, новосілківський-на-Дніпрі –
 Novosilky-na-Dnipri, novosilkivskiy-na-Dnipri;
 Микільське-на-Дніпрі, микільський-на-Дніпрі –
 Mykilske-na- Dnipri, mykilskiyi-na- Dnipri.

7.4 Передача географічних термінів

7.4.1 На іншомовних картах при передачі українських географічних назв латиницею географічні терміни транслітеруються.

Приклади

Кримський півострів – Krymskiy pivostriv,
 Біле озеро – Bile ozero,
 Гора Говерла – hora Hoverla,
 Мис Бурун – mys Burun.

7.4.2 Переклад географічних термінів, що зустрічаються на карті, відповідною мовою, якою виходить карта, подаємо у таблиці. При написанні на карті термінів у скороченому вигляді (h. Hoverla, m. Burun, Krymskyi p-iv, Bile oz.) у таблиці подаємо також відповідні скорочення.

Приклади

h. (hora) – mountain,
m (mys) – cape
p-iv (pivostriv) – peninsula,
oz. (ozero) – lake.

7.4.3 У іншомовних текстах, що подаються на карті, українські географічні терміни можна перекладати чи транслітерувати.

Український термін транслітеруємо завжди, коли до складу географічної назви входить прикметник чи числівник, що є складовою частиною власної назви. Географічний термін іншою мовою ставимо перед чи після назви, залежно від мови.

Приклади

Біле озеро – Bile Ozero lake (англ.), See Bile Ozero (нім.);
Солона річка – Solona Richka river (англ.), Fluß Solona Richka (нім.).

В інших випадках географічні терміни можна перекладати, при цьому місце терміна залежить від того, де він стоїть в українській мові.

Приклади

гора Говерла – mount Hoverla,
мис Бурун – cape Burun,
скелі Білі Камені – rocks Bili Kameni,
гора Роман-Кош – mount Roman-Kosh.

Назви будинків відпочинку, санаторіїв, готелів, ресторанів тощо в іншомовному тексті (наприклад, англійському) транслітеруємо відповідно до оригінальної форми: з великої літери, в лапках або без лапок з виділенням власної назви курсивом.

Приклади

Санаторій “Ай-Петрі” – Sanatorium “Ai-Petri” – Sanatorium *Ai-Petri*,
Пансіонат “Яремче” – Rest-house “Yaremche” – Rest-house *Yaremche*,
Готель “Дніпро” – Hotel “Dnipro” – Hotel *Dnipro*,
Кафе “Одеса” – Cafe “Odesa” – Cafe *Odesa*.

8 ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

8.1 Поширеність мов інших народів

8.1.1 Крім державної української мови, в Україні поширені мови інших народів. Носії російської мови компактно проживають в АР Крим, південних та південно-східних регіонах, кримськотатарської – в АР Крим, угорської – в Закарпатській області, румунської – в Чернівецькій і Одеській областях. В українській топоніміці є низка топонімів російського, кримськотатарського, угорського, румунського, польського, болгарського, білоруського, німецького походження. Інші національні меншини не мають місць компактного проживання і розпорошені по всій території України, топоніми цих національних меншин нечисленні. Вони, як правило, зазнали впливу української мови та асимілювалися в українську топоніміку.

8.1.2 Відповідно до Закону України “Про географічні назви” у місцях компактного проживання національних меншин зберігається застосування історично утворених з інших мов, географічних назв. Їхня передача українською мовою здійснюється за нормами і правилами українського правопису з урахуванням мовних особливостей місцевого населення.

8.2 Російська мова

8.2.1 Одна із східнослов'янських мов, належить до найпоширеніших мов світу.

Російський алфавіт базується на кириличній основі і складається з таких літер:

Аа, Бб, Вв, Гг, Дд, Ее, Її, Жж, Зз, Ии, Йй, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо, Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш, Щщ, Ъь, Ыы, Ьь, Ээ, Юю, Яя.

8.2.2 Відмінність російської мови від української полягає в специфічних особливостях її системи, головним чином у фонетиці і морфології. У фонетиці такими особливостями є, наприклад, наявність *-ро-*, *-ло-* і *-ре-*, *-ле-* в коренях слів між приголосними, де в українській мові виступають *-ри-*, *-ли-* (*крошить* – *кришити*, *глотать* – *глитати*, *тревога* – *тривога*), вимова сполучень м'яких зубних і шиплячих із *й* при подовжених м'яких приголосних в українській мові (*Закарпатье* – *Закарпаття*, *Зарядье* – *Заруддя*); проривне або фрикативне *г* при фарингальному *г* в українській мові (рос. *гора*, укр. *гора*) і т. ін. В морфології такими особливостями є відсутність чергування *г, к, х* із *з, ц, с* у відмінюваних формах іменників при наявності його в українській мові (рос. *Кривой Рог* – *в Кривом Роге*; укр. *Кривий Ріг* – *у Кривому Розі*), широке вживання у формі називного відмінка множини закінчення *-а, -я* під наголосом (рос. *острова́, якоря́*; укр. *острови́, якорі́*). Суттєві відмінності між російською і українською мовами спостерігаються і в лексиці.

8.2.3 Географічні назви російського походження не перекладаються, а передаються українською мовою за нормами і правилами українського правопису.

Приклади

Лічебне – Lichebne, Сєверне – Sieverne,
 Приятне Свідання – Pryiatne Svidannia,
 Советський – Sovietskyi, Углове – Uhlove,
 Южне – Yuzhne, Южноукраїнськ – Yuzhnoukrainsk,
 Оползневе – Opolzneve, Прудове – Prudove.

8.3 Кримськотатарська мова

8.3.1 Належить до кипчацької групи тюркських мов. Виділяються три діалекти: північний (степовий), середній та південний (згідно з колишнім розселенням кримських татар). Південний діалект зазнав сильного впливу турецької мови. Історично кримськотатарська мова належить до епохи Золотої Орди (XV ст.). Пам'ятки кримськотатарської мови відомі з XVII століття.

Основу сучасної літературної кримськотатарської мови складають говори, які сягають корінням у куманську (половецьку) мову.

8.3.2 Кримськотатарська мова до 1929 р. користувалася арабським письмом, потім до 1938 р. – латиницею, а з 1938 р. – кириличною графікою.

Кримськотатарська абетка-кирилиця складається з таких літер:

А а, Б б, В в, Г г, Гъ гъ, Д д, Е е, Ё ё, Ж ж, З з, И и, Й й, К к, Къ къ, Л л, М м, Н н, Нъ нъ, О о, П п, Р р, С с, Т т, У у, Ф ф, Х х, Ц ц, Ч ч, Дж дж, Ш ш, Щ щ, Ъ ъ, Ы ы, Ь ь, Э э, Ю ю, Я я.

Примітка. *Гъ, къ, нъ* і *дж* є окремими літерами.

Від середини 90-х років ХХ ст. йде поступовий перехід на нову латинську графіку. Постановою Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 09.04.1997 р. № 1139-1 введено алфавіт кримськотатарської мови, заснований на латинській графіці:

A a, B b, C c, Ç ç, D d, E e, F f, G g, Ğ ğ, H h, I ı, İ i, J j, K k, L l, Mm, N n, Ñ ñ, O o, Ö ö, P p, Q q, R r, S s, Ş ş, T t, U u, Ü ü, V v, Y y, Z z.

8.3.3 Географічні назви кримськотатарського походження не перекладаються, а передаються українською мовою за нормами і правилами українського правопису.

Здебільшого це назви фізико-географічних об'єктів.

Приклади

мис Каябаші – mys Kaiabashi, мис Айя – mys Aiia,
мис Ай-Тодор – mys Ai-Todor, хребет Абдуга – khrebet Abduha,
хребет Коки-Ябель – khrebet Koku-Yabel, озеро Сасик – ozero Sasyk,
хребет Армутлук – khrebet Armutluk, Карабі-яйла – Karabi-yaila,
хребет Кара-Коль – khrebet Kara-Kol, гора Кубалач – hora Kubalach,

Є невелика кількість назв населених пунктів.

Приклади

Бахчисарай – Bakhchysarai,
Коктебель – Koktebel,
Зуя – Zuia.

8.4 Угорська мова

8.4.1 Належить до угро-фінської групи мов, має численні діалекти, базується на латинській графіці.

Алфавіт складається з таких літер: **Aa, Áá, Bb, Cc, Cscs, Dd, Dzdz, Dzsdzs, Ee, Éé, Ff, Gg, Gygy, Hh, Ii, Íí, Jj, Kk, Ll, Lyly, Mm, Nn, Nyny, Oo, Óó, Öö, Őő, Pp, Rr, Ss, Sszs, Tt, Tyty, Uu, Úú, Üü, Űű, Vv, Ww, Xx, Yy, Zz, Zs zs.**

8.4.2 Географічні назви угорського походження не перекладаються, а передаються українською мовою за нормами і правилами українського правопису.

Приклади

Горонглаб – Horonhlab, Батрадъ – Batrad, Шом – Shom,
Косонь – Koson, Горонда – Horonda, Форнош – Fornosh,
Дерцен – Dertsen, Гать – Hat, Яноші – Yanoshi,
Запсонь – Zapson, Дийда – Dyida, Балажер – Balazher,
Астей – Astei, Батфа – Batfa, Бене – Bene.

8.5 Румунська мова

8.5.1 Належить до романської групи індоєвропейської мовної сім'ї. Писемність базується на основі латинської графіки.

Алфавіт складається з таких літер: **Aa, Ăă, â, Bb, Cc, Dd, Ee, Ff, Gg, Hh, Ii, Îî, Jj, Kk, Ll, Mm, Nn, Oo, Pp, Rr, Ss, Șș, Tt, Țț, Uu, Vv, Ww, Xx, Yy, Zz.**

Словниковий склад румунської мови містить багато елементів, запозичених з інших мов, тоді як її граматична будова майже повністю латинського походження і відрізняється найбільшою консервативністю порівняно з іншими романськими мовами.

8.5.2 Географічні назви румунського походження не перекладаються, а передаються українською мовою за нормами і правилами українського правопису.

Приклади

Мамалига – Mamalyha, Коштуляни – Koshtuliany,
Костичани – Kostychany, Домени – Domeny,
Чудей – Chudei, Йорданешти – Yordaneshty,
Рені – Reni, Сарата – Sarata, Броска – Broska,
Владичень – Vladychen, Дзинілор – Dzynilor,
Арциз – Artsyz, Калчень – Kalchen, Флора – Flora,
Далень – Dalen, Дальнічень – Dalnichen.

9 ОФІЦІЙНІ ОРГАНИ З ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

9.1 Закон України "Про географічні назви"

Закон України "Про географічні назви" (2005 р.) визначає правові основи регулювання відносин та діяльності, пов'язаних із встановленням назв географічних об'єктів, а також унормуванням, обліком, реєстрацією, використанням та збереженням назв географічних об'єктів території України, континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони, назв географічних об'єктів Землі, відкритих українськими дослідниками і вченими, а також використанням назв географічних об'єктів інших держав.

На виконання положень закону прийняті такі нормативні акти:

Положення про Міжвідомчу науково-методичну раду з питань географічних назв, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 543 від 19.04.2006;

Положення про Державний реєстр географічних назв, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 622 від 11.05.2006;

Порядок проведення експертизи пропозицій та рішень органів державної влади щодо найменування або перейменування географічних об'єктів, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 1166 від 04.11.2009.

9.2 Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань географічних назв

9.2.1 Міністерство охорони навколишнього природного середовища України є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань географічних назв.

9.2.2 Координацію діяльності, пов'язаної з географічними назвами, здійснює Державна служба геодезії, картографії та кадастру (Укргеодезкартографія), що діє як урядовий орган у складі Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

Укргеодезкартографія, в межах своєї компетенції, розробляє проекти нормативно-правових актів з географічних назв, розробляє та затверджує нормативно-методичні документи з питань встановлення, унормування, обліку, реєстрації, використання та збереження географічних назв, а також правила передачі назв географічних об'єктів України літерами латинського чи іншого алфавіту; організовує проведення експертизи пропозицій щодо найменування та перейменування географічних об'єктів, забезпечує формування та ведення Державного реєстру географічних назв, здійснює міжнародне співробітництво з питань географічних назв тощо.

9.3 Міжвідомча науково-методична рада з питань географічних назв

9.3.1 В Україні з 1993 по 2006 рр. діяла Національна рада з географічних назв, утворена постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 1993 р. № 783, яка здійснювала координацію діяльності міністерств, підприємств, установ та організацій, діяльність яких пов'язана з географічними назвами.

Постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.2006 р. № 543 при Укргеодезкартографії утворено Міжвідомчу науково-методичну раду з питань географічних назв. До її складу входять представники заінтересованих

міністерств, установ та організацій (Апарату Верховної Ради України, Міністерства юстиції, Міністерства транспорту та зв'язку, Національного космічного агентства, топографічної служби Збройних Сил, Національної академії наук, національних університетів тощо). Очолює Міжвідомчу раду голова Укргеодезкартографії.

9.3.2 Основними завданнями Міжвідомчої науково-методичної ради з питань географічних назв є:

розроблення і визначення основних принципів встановлення та унормування географічних назв;

участь у підготовці пропозицій щодо формування напрямів державної політики у встановленні, унормуванні, обліку, реєстрації, використанні та збереженні географічних назв;

розгляд пропозицій щодо найменування та перейменування географічних об'єктів.

9.4 Джерела унормованих географічних назв

9.4.1 Джерелами інформації про унормовані географічні назви є акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів державної влади та місцевого самоврядування, а також картографічні (топографічні карти масштабів 1:10 000 – 1:100 000, офіційні видання адміністративних карт України та областей), архівні, статистичні, енциклопедичні та інші довідкові видання.

9.4.2 Назви одиниць адміністративно-територіального устрою України (Автономної Республіки Крим та областей) встановлені Конституцією України.

Джерелом унормованих назв населених пунктів, районів, районів у містах, сільських та селищних рад є електронний довідник "Україна.

Адміністративно-територіальний устрій” Верховної Ради України, який щомісячно оновлюється за офіційними даними (www.rada.gov.ua/zakon/new/ADM/zmist.html). У довіднику подані алфавітні покажчики нових і старих найменувань, а також населених пунктів, об’єднаних з іншими населеними пунктами, включених у межі міст та інших населених пунктів або знятих з обліку, на підставі змін, що сталися після видання останнього довідника у 1987 році.

Державним картографо-геодезичним фондом України для потреб картографії чергується довідник адміністративно-територіального устрою України за актами Верховної Ради України та повідомленнями, опублікованими у офіційному нормативному бюлетені "Відомості Верховної Ради України".

9.4.3 Назви залізничних станцій та зупинкових пунктів подані у Тарифному керівництві № 4, офіційному виданні органа виконавчої влади з питань транспорту (Мінтрансзв’язку).

9.4.4 Назви об’єктів природно-заповідного фонду (національних природних парків, природних заповідників, регіональних ландшафтних парків, заказників, заповідних урочищ, дендрологічних парків, пам’яток природи тощо) внесені до бази даних Природно-заповідного фонду України, яка ведеться відповідним органом виконавчої влади (Державна служба заповідної справи).

9.4.5 Для написання назв гідронімів (річки, струмки та інші водотоки) використовується „Словник гідронімів України” (Київ, Наукова думка, 1979 р.).

9.4.6 На виконання положень Закону України “Про географічні назви” в Україні створюється Державний реєстр географічних назв. Положення про Державний реєстр географічних назв, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 11.05.2006 р. № 622. Державний реєстр географічних

назв створюється у вигляді автоматизованої інформаційно-пошукової системи обліку унормованих географічних назв.

10 АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

10.1 Відповідно до статті 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається відповідними законами України.

Найбільші міста (більшість обласних центрів, Кривий Ріг, Макіївка, Маріуполь та інші) поділяються також на райони.

Таблиця 10.1 – Перелік адміністративно-територіальних одиниць України та їх центрів українською мовою і латиницею [5]

Назва одиниці (АР Крим, область, місто)	Назва латиницею (AR Krym, oblast, misto)	Назва центру (місто)	Назва центру латиницею (misto)
1	2	3	4
Автономна Республіка Крим	Avtonomna Respublika Krym	Сімферополь	Simferopol
Вінницька	Vinnytska	Вінниця	Vinnytsia
Волинська	Volynska	Луцьк	Lutsk
Дніпропетровська	Dnipropetrovska	Дніпропетровськ	Dnipropetrovsk
Донецька	Donetska	Донецьк	Donetsk
Житомирська	Zhytomyrska	Житомир	Zhytomyr
Закарпатська	Zakarpatska	Ужгород	Uzhhorod
Запорізька	Zaporizka	Запоріжжя	Zaporizhzhia
Івано-Франківська	Ivano-Frankivska	Івано-Франківськ	Ivano-Frankivsk

1	2	3	4
Київська	Kyivska	Київ	Kyiv
Кіровоградська	Kirovohradska	Кіровоград	Kirovohrad
Луганська	Luhanska	Луганськ	Luhansk
Львівська	Lvivska	Львів	Lviv
Миколаївська	Mykolaiivska	Миколаїв	Mykolaiv
Одеська	Odeska	Одеса	Odesa
Полтавська	Poltavska	Полтава	Poltava
Рівненська	Rivnenska	Рівне	Rivne
Сумська	Sumska	Суми	Sumy
Тернопільська	Ternopilska	Тернопіль	Ternopil
Харківська	Kharkivska	Харків	Kharkiv
Херсонська	Khersonska	Херсон	Kherson
Хмельницька	Khmelnytska	Хмельницький	Khmelnytskyi
Черкаська	Cherkaska	Черкаси	Cherkasy
Чернівецька	Chernivetska	Чернівці	Chernivtsi
Чернігівська	Chernihivska	Чернігів	Chernihiv
Київ	Kyiv		
Севастополь	Sevastopol		

10.2 Перелік районів адміністративно-територіальних одиниць України та їх центрів

10.3 Перелік районів міст, що мають спеціальний статус

Таблиця 10.3

Назва району	Назва латиницею
м. Київ	
Голосіївський	Holosiiivskyi
Дарницький	Darnytskyi
Деснянський	Desnianskyi
Дніпровський	Dniprovskyi
Оболонський	Obolonskyi
Печерський	Pecherskyi
Подільський	Podilskyi
Святошинський	Sviatoshynskyi
Солом'янський	Solomianskyi
Шевченківський	Shevchenkivskyi

м. Севастополь	
Балаклавський	Balaklavskyi
Гагарінський	Haharinskyi
Ленінський	Leninskyi
Нахімовський	Nakhimovskyi